

UDC 811.163.6'373.614
UDC 811.163.2'373.614
https://doi.org/10.18485/ms_zmsfil.2025.68.1.1
ORCID 0000-0003-1549-7294
ORCID 0000-0002-9321-343X
Изворни научни рад

Снежана Петровић
Марија Вучковић

КАЛКОВИ У ЕТИМОЛОШКИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ, СЛОВЕНАЧКОГ И БУГАРСКОГ ЈЕЗИКА*

У раду се разматра обрада калкова у етимолошким речницима српског, словеначког и бугарског језика. Све преведенице забележене у првом тому *Приручној етимолошкој речника српској језика* (А–Ј) упоређене су са одговарајућим лексичким материјалом из етимолошких речника словеначког (BEZLAJ; SNOJ) и бугарског језика (БЕР). Од сто тридесет четири (134) калка посведочена у ПЕРСЈ, Безлајев речник тумачи као калкове једанаест речи (11), Снојев – петнаест (15), и БЕР – две (2). Само је једна реч у свим разматраним етимолошким речницима протумачена као калк – срп. *сѹласник*, слн. *soglašnik*, буг. *сѣгласна*.

Кључне речи: етимологија, калк, српски језик, словеначки језик, бугарски језик.

This paper discusses the treatment of linguistic calques in etymological dictionaries of the Serbian, Slovenian and Bulgarian languages. All calques attested in the first volume of the *Concise Etymological Dictionary of the Serbian Language* (A–J) are compared with the corresponding lexical material from the etymological dictionaries of Slovenian (BEZLAJ; SNOJ) and Bulgarian (BER). Out of one hundred and thirty-four (134) loan translations attested in PERSJ, BEZLAJ dictionary interprets eleven words (11) as calques, SNOJ – fifteen (15), and BER – two (2). Only one word is interpreted as calque in all the considered etymological dictionaries – Serb. *сѹласник*, Sln. *soglašnik*, Bulg. *сѣгласна*.

Key words: etymology, linguistic calques, Serbian language, Slovenian language, Bulgarian language.

1. Увод. Циљ рада је да се на основу компаративне анализе обраде калкова у етимолошким речницима српског, словеначког и бугарског језика установи колика је пажња посвећена процесу калкирања у етимолошким речницима јужнословенских језика.¹

* Овај рад је финансирало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-136/2025-03/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ. Рад ће бити представљен на XVII међународном конгресу слависта у Паризу 2025. године у оквиру тематског блока „Славјанская этимологическая лексикография в зеркале словарей, изданных в XXI веке“.

¹ У овом раду излаже се део резултата ширег истраживања третмана калкова у етимолошким речницима словенских језика. Урађена је анализа етимографске обраде калкова у *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Скок) (Вучковић 2024) и представљен је начин на који су калкови обрађени у првом тому *Приручној етимолошкој речника српској језика* (ПЕРСЈ) у поређењу са етимолошким третманом те лексике у Скоковом речнику (Скок), *Etimološkom rječniku hrvatskoga jezika* (ERNJ), као и у досад објављеним свескама *Етимолошкој*

1.1. Под калкирањем се подразумева механизам преузимања речи или израза из једног језика у други при чему језик прималац опонаша структуру преузете језичке јединице користећи властите творбене елементе. Према класификацији Х. Карликове, разликују се три основне врсте калкирања. Прва врста јесте граматичко калкирање које подразумева копирање морфемске/деривационе структуре преузете речи или вишечлане лексичке јединице. Један страни модел може бити калкиран у више језика или пак може бити у неким језицима калкиран, а у другима позајмљен. Указује се и на постојање хибридних калкова, код којих су неке морфеме преведене, а барем једна позајмљена. Друга врста, семантичко калкирање, настаје када реч која већ постоји у језику примаоцу, добије ново значење према страном предлошку. Трећа врста односи се на фразеолошко калкирање настало превођењем фразеолошке јединице (KARLÍKOVÁ 2017).²

Изучавање дела лексичког фонда неког језика који је резултат позајмљивања често је ограничено на позајмљенице у ужем смислу речи, а такав приступ утицао је и на праксу етимолошке лексикографије. Разлога за маргинализовање калкова има више. Један од њих је свакако хибридна природа калкова која обједињује домаћу форму и страни предлогач (уп. Вучковић 2024: 26; Петровић 2025). Други разлог јесте тај што је, када су калкови у питању, тешко бити сасвим сигуран да се позајмљивање заиста догодило (DURKIN 2014: 9, 101), што даље доводи у питање поузданост квантитативних истраживања и захтева укључивање ванлингвистичких критеријума (id. 162). Када је реч о граматичким калковима, посреди може бити и случајна паралела а не преведеница у другом језику (DURKIN 2009: 135). Структурно подударане може бити остварено у различитом степену, услед чега некад остаје нејасно која је тачно страна језичка јединица послужила као модел,³ или оно може бити утемељено на погрешним етимолошким тумачењима страног модела (DURKIN 2014: 164–165). Такође, неки случајеви се могу тумачити и као граматички и као хибридни калкови уколико позајмљени део хибридног калка већ постоји као самостална позајмљеница (уп. DURKIN 2009: 138–139). Код семантичких калкова ново значење може се тумачити и као последица интерног развоја, без страног утицаја, са семантичким паралелама у сродним језицима (које пак могу бити и резултат истог страног утицаја). Значењска кореспонденција домаће речи и страног модела може бити само делимична, а једна иста домаћа реч може добити различита значења на основу подудараности са различитим страним моделима (DURKIN 2014: 162–163). Поред тога, понекад је тешко раздвојити случајеве семантичког, дакле лингвистичког утицаја, од случајева културног (не специфично лингвистичког) утицаја на

речника српској језика (ЕРСЈ) (Петровић 2025). У овом раду српско-хрватска грађа се разматра на основу материјала из првог тома ПЕРСЈ. Будући да је поређење са друга два етимолошка речника, Скок и ЕРНЈ, показало да он садржи највећи број калкова у обрађеном сегменту (Петровић 2025), укључивање та два речника значајно би повећало обим рада, а не би утицало на резултате анализе.

² Треба имати у виду да у овом домену постоје различите врсте класификација и пратеће терминологије, али њихово детаљно разматрање превазилази оквир овог рада.

³ Често није лако утврдити који језик врши утицај, а не може се искључити ни истовремени утицај са више страна (DURKIN 2014: 264).

Посреди могу бити потпуне, и творбене и семантичке, паралеле, нпр. срп. *духовиѝ*, слн. *duhovît*, буг. *духовѝт*; срп. *двѝјник*, слн. *dvôjnik*, буг. *двѝйник*.

У неким случајевима, творбени паралелизам није потпун, зато што се у словеначком или бугарском језику користи друга, синонимна основа, нпр. срп. *вѝтромѝѝ*, слн. *ognjemêt*; срп. *изѝзваѝѝ*, буг. *изѝв(в)ам*; други афикси, нпр. срп. *ѝосѝољѝбив*, слн. *gostoljûben*, буг. *гостѝољѝв*, *гостѝољѝбен*, или и друга основа и други афикси, нпр. срп. *жѝѝжа*, слн. *žarišče*.

Када су у питању семантичке преведенице, ексцерпирана је одговарајућа словеначка и бугарска грађа која реализује иста или слична значења као она која се у српском корпусу сматрају резултатом калкирања, нпр. срп. *ѝлѝвнѝ* 'најважнији, кључни, основни, истакнути, најбољи и сл.', слн. *glâven*, *glâvni*, буг. *glâven*.

У разматрање је узет и случај када су различита значења поређених језичких јединица у различитим језицима протумачена као резултат семантичког превођења, нпр. срп. *гѝѝша* – под утицајем хришћанске употребе речи у којој је она превод за гр. *ψυχή*, лат. *anima*, према слн. *dûša* у значењу 'становник' што је вероватно калк из немачког језика⁵.

Уколико нису нађене словеначке и бугарске језичке јединице упоредиве структуре или уколико словеначке и бугарске формалне паралеле или слична образовања немају значења за која се претпоставља да су у српском резултат калкирања, то смо означиле са: слн. *ø*, буг. *ø*.

2.3. Да бисмо испитале како је грађа из паралелних корпуса обрађена у одговарајућим етимолошким речницима, користиле смо за словеначке језичке податке два завршена етимолошка речника овог језика: BEZLAJ и SNOJ,⁶ а за бугарску грађу БЕР, који је у обради стигао до речи *фѝѝкалка*, што значи да је већина ове грађе обухваћена досад објављеним томовима.

За грађу из паралелних корпуса наведени су подаци о томе да ли су одређена реч или израз посведочени у неком од три упоређена речника. Уколико се поређена језичка јединица налази у неком од етимолошких речника и то протумачена као калк, детаљније смо наводиле то тумачење. Ако се тумачи другачије, сажето смо наводиле етимолошки суд или начин етимолошке обраде. У неким случајевима се дата језичка јединица бележи у етимолошким речницима, али се не коментарише, што смо нотирале. Експлицитно се наводи негативан налаз, тј. податак да тражене језичке јединице нема у наведеним речницима: BEZLAJ / SNOJ / БЕР нема.

Установиле смо да се неке од разматраних бугарских језичких јединица тумаче као позајмљенице из руског језика. Занимало нас је да ли се наведени руски етимони и сами тумаче као калкови, те смо стога даље пратиле њихово порекло у етимолошким речницима руског језика (ФАСМЕР; ЦЫГАНЕНКО 1989; АНИКИН) и студији о калковима у руском језику (АРАПОВА 2000). Коментари о пореклу руских етимона дати су у напоменама.

⁵ ПЕРСЈ ово значење не тумачи као калк.

⁶ У изради је и трећи етимолошки речник словеначког језика, NESSJ, на који упућујемо у напоменама.

3. ГРАЂА. Материјал се наводи следећим редоследом: најпре српска грађа изложена азбучним редом, а иза сваке српске језичке јединице одговарајућа словеначка, па бугарска грађа, уколико постоји. За словеначку грађу подаци из етимолошких речника наводе се хронолошким редом, прво BEZLAJ, потом SNOJ.

àyūōīyū – нем. *Autobahn* (ПЕРСЯ 1: 12 s.v. **ауто**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *âvto* има слн. *âvtocésta*, без коментара.

Буг. ø.

ба́днь – лат. *Vigilia (Natalis Domini)* ‘бдење уочи празника Христовога рођења’ (ПЕРСЈ 1: 18 s.v. *ба́днь*).

Слн. ø.

БЕР 1: 97 s.v. *Бѣдни вѣчер* упућује на *бдя*. БЕР 1: 38 s.v. *бдя* има буг. *бѣдни вѣчер*, с коментаром о значењу.

база йодатїака – према енгл. *database* (ПЕРСЈ 1: 18–19 s.v. **ба́за**).

Слн. *podatkovna zbirka* (SSKJ s.v. *zbirka*), *zbirka podatkov*, *baza podatkov* (SSSJ s.v. *zbirka*). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. база данни (РБЕ s.v. да́нни). БЕР нема.

без да у спојевима типа *без да сам знао* – према нем. *ohne dass (ich es wusste)* (ПЕРСЈ 1: 35 s.v. **бѣз**).

Слн. *brez da bi* (SSKJ s.v. *brez*). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. без да (РБЕ s.vv. без, да³). БЕР нема.

без / do dâľňēī – нем. *ohne / bis auf weiteres* (ПЕРСЖ 1: 264–267 s.v. *дѣльн*).

Слн. *brez / do nadaljnjega* (SSKJ s.v. *nadaljnji*). BEZLAJ HEMA. SNOJ HEMA.

Бүт. ө.

бѣвсѣво, бѣвсѣвовати – лат. *essentia* (ПЕРСІ 1: 45–46 s.v. **бѣти**¹).

BEZLAJ 1: 22 s.v. *bīstivo* има и слн. *bistvovati*, наводи да је позајмљено од с.-х. *bīstīwo*, *bīstīwōwaihi*.

СНОЈ с.в. *bîstvo* наводи да је преузето (можда преко с.-х.) од цсл. бытъство чију творбу и значење коментарише.

Буг. ø.

било и биїисало – полукалк⁷ тур. *oldu-bitti* (ПЕРСІ 1: 47 s.v. **бїтисати**).

Слн. Ø.

Бүт. ө.

биљојед – нлат. *herbivorus* (ПЕРСЈ 1: 481 s.v. јести).

Слн. *rastlinojéd, rastlinojédec* (SSKJ). BEZLAJ HEMA. SNOJ HEMA.

БЕР 8: 210 с.в. *тревъ* има буг. *тревопъсен, тревожден*, без коментара. Уп. и буг. *растителнояден* (РБЕ).

*δύηε*⁸ – гр. τὸ ὄν, οὐσία, φύσις (ΠΕΡСЈ 1: 48 s.v. **δύηε**).

BEZLAJ 1: 22–23 s.v. *bîtek* има слн. *bîlje*, без коментара. SNOJ s.v. *bíti*¹ има слн. *(živo) bîlje*, без коментара.⁹

БЕР 1: 50 s.v. *битиѐ* наводи да је реч, потврђена и у стсл., у књиж. језик прешла из традиционалног писаног језика.¹⁰

⁷ Термин полукалк користи се да означи речи или, чешће, изразе настале превођењем једног дела страног предлошка (в. ПЕТРОВИЋ 2025).

⁸ Овде се мисли на филозофски термин, за разлику од народног значења 'пребивање, пребивалиште, начин живота, имовно стање и сл.'

⁹ BEZLAJ 1: 229 s.v. *jestvo* 'essentia' izvodi реч од **(j)estvstvo* од *jestь* 'je', поредећи је са цсл. кствство, ествство, и наводи да је посреди калк према гр. οὐσία = *essentia* од *esse* 'бити', упућујући и на слн. новокњижевно *bistvo* и словенске паралеле за слн. реч. SNOJ нема.

¹⁰ БЕР 1: 511 с.в. *εστество* наводи да је реч, потврђена и у стсл. језику, образована од стсл. кстъ, 3. sg. од кѣти и наст. -ѣство, и да је вероватно калк од гр. οὐσία.

бјесѡмучен од *бјесовима мучен* – потенцијални калк гр. *δαίμονόληπτος* ‘обузет демонима’ (ПЕРСЈ 1: 40–41 s.v. **бесѡмучан**).

Слн. ø.

Буг. ø.

блиѡвѣница – ит. *bietolone* ‘будала, глупан’ од *bietola* ‘блитва’ (ПЕРСЈ 1: 57 s.v. **блѡтва**).

Слн. ø.

Буг. ø.

бѡѡљѡб – гр. *Θεόφιλος* (ПЕРСЈ 1: 61–62 s.v. **бѡгр**).

Слн. *Bogoljub*. BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. *Богољуб*. БЕР нема.

боѡмѡлка – нем. *Gottesanbeterin* (ПЕРСЈ 1: 61–62 s.v. **бѡгр**).

Слн. *bogomolka* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 60 s.v. *бог* има буг. *богомѡлка* и тумачи мотивацију назива. БЕР 4: 221 s.v. *мѡля*¹ има буг. *богомѡлка*, без коментара.

бѡг ‘поен’ – нем. *Punkt* или фр. *point* (< лат. *punctum*) (ПЕРСЈ 1: 73–74 s.v. **бѡсти (се)**).

BEZLAJ 4: 189 s.v. *tęčka* наводи да је вероватно преко хрватског позајмљено од рус. *тѡчка*, чеш. *tečka*, срп. *тѡчка*, а лат. *punctum* наводи као паралелу за семантички развој. SNOJ s.v. *tęčka* наводи да је вероватно преко хрватског позајмљено од рус. *тѡчка*, даје слов. паралеле и тумачи творбу и првобитно значење.

БЕР 8: 159–160 s.v. *тѡчка*¹ тумачи као позајмљеницу од рус. *тѡчка*, семантички пореди са лат. *punctum* и чеш. *bod*, за које наводи да је сродно с буг. *бод* и да је вероватно калк од фр. *point*, лат. *punctum*.

брѡголом – нем. *Schiffbruch* (ПЕРСЈ 1: 89–90 s.v. **брѡд**).

BEZLAJ нема. SNOJ 2016: 90 s.v. *brodolom* наводи да је реч позајмљена из хрватског, тумачи творбу и изворно значење етимона, наводи да је он направљен по узору на нем. *Schiffbruch*, од нем. *Schiff* ‘брод’ и изведенице од *brechen* ‘ломити’, и лат. *naufragium*, од лат. *navis* ‘брод’ и изведенице *frangere* ‘ломити’, као и да је по том узору начињена и слн. заст. реч *ladjelom* (18. век).

БЕР 2: 626 s.v. *кѡраб*¹ има буг. *корабокрушење*, *кораблекрушение* заст. (с упућивањем на рус. *кораблекрушење*), *коработрошење*, *корабострошение*, *кораблесокрушение* заст., без других етимолошких коментара. БЕР 3: 32 s.v. *крушење* има буг. *корабокрушење* без коментара.

бѡбѡи ‘учити механички, без разумевања’ – нем. *büffeln* ‘бубати, грувати; диринчити’ (ПЕРСЈ 1: 95 s.v. **бѡбати**).

Слн. ø.¹¹

Буг. ø.

бѡвља ѡѡјаца – нем. *Flohmarkt* < фр. *marché aux puces* (можда преко енг. *flea market*) (ПЕРСЈ 1: 96 s.v. **бѡва**).

Слн. *boljši trg* (SSKJ s.v. *trg*). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. ø.¹²

вѡзгѡх ‘четвртаста тканина којом се истовремено прекривају дискос и путир’ – гр. *ἄηρ* (ПЕРСЈ 1: 113 s.v. **вѡздѡх**).

Слн. ø.

Буг. ø.

вѡзгѡѡлов, зрѡкоѡлов – фр. *aéroplane* (ПЕРСЈ 1: 3 s.v. **авѡѡн**).

Слн. ø.

Буг. ø.

¹¹ За слн. германизам од нем. *büffeln* в. BEZLAJ 3: 34 s.v. *piflati se*; SNOJ s.v. *piflati se*.

¹² За турцизам *бѡѡѡѡазар* в. БЕР 1: 51 s.v. *bum назар*.

варење ‘пробава’ – гр. *πέψις* ‘кување; пробава’ (ПЕРСЈ 1: 120 s.v. **варити**).

Слн. ø.

Буг. ø.

вайџромѣй – нем. *Feuerwerk* (ПЕРСЈ 1: 122–123 s.v. **ваџромѣт**).

Слн. *ognjemèt* (SSKJ). БЕЗЛАЈ нема. SNOJ нема.

Буг. ø.

вѣлѣйраг – нем. *Großstadt* (ПЕРСЈ 1: 127 s.v. **веле-**).

Слн. *vèlemésto* (SSKJ). БЕЗЛАЈ нема. SNOJ нема.

Буг. ø.

вель-/веле-можњњ, *вель/веле-/веланко-мошњњ* – калк од гр. *μεγαλόδυνατος* (ПЕРСЈ 1: 128 s.v. **вѣлможа**).

Слн. *vélmožen* (SSKJ). БЕЗЛАЈ 4: 296 s.v. *vělmôž* и SNOJ s.v. *vělmôž* не наводе придев, а насловну именицу тумаче као инословенску позајмљеницу из два извора. БЕР 1: 131 s.v. *вѣли* има буг. *велемощен*, без коментара. БЕР 1: 132 s.v. *велмѡжа* нема придев.

веродѡсѣјојан – нем. *glaubenswürdig* (према лат. *fidedignus*, уп. и рус. *достоверный*) (ПЕРСЈ 1: 131 s.v. **вѣра**).

БЕЗЛАЈ 4: 300 s.v. *věra* I има слн. *verodostójen* (такође *věre dostójen*) ‘glaubwürdig’ које тумачи као калк према немачком. SNOJ нема.

Буг. ø.¹³

верѡисѣјовесѣй – нем. *Glaubensbekenntnis* (ПЕРСЈ 1: 131 s.v. **вѣра**).

БЕЗЛАЈ 4: 304 s.v. *věst* има слн. *veroizpověst*, без коментара. SNOJ нема.¹⁴

БЕР 1: 218 s.v. *вѣра*, 2: 48 s.v. *ѣзповед* има буг. *вероизповѣданіе*, без коментара.

вѣроломан – нем. *treubruchig* (ПЕРСЈ 1: 131 s.v. **вѣра**).

БЕЗЛАЈ 4: 300 s.v. *věra* I има слн. *verolómen* за које наводи да је творено по рус. *узору*.¹⁵ SNOJ нема.

БЕР 1: 218 s.v. *вѣра*, 3: 465 s.v. *лѡмѣн* има буг. *веролѡмен*, без коментара.

верѡнаѣука – нем. *Religionslehre* (ПЕРСЈ 1: 131 s.v. **вѣра**).

БЕЗЛАЈ 4: 260 s.v. *úk* I, 300 s.v. *věra* I има слн. *veronáuk*, *veroúk*, без коментара. SNOJ s.v. *иѣти* има слн. *veroúk*, без коментара.

БЕР 1: 218 s.v. *вѣра* има буг. *вероучѣние*, без коментара.

вѣѣшебѡј – нем. *Mehrkampf* (ПЕРСЈ 1: 66 s.v. **бѡј**).

Слн. *mnogobój* (SSKJ). БЕЗЛАЈ нема. SNOJ нема.

Буг. *многобѡй* (РБЕ). БЕР нема.

владѣика – женски род у стсрп. речи *владѣика* тумачи се као могући калк према сргр. *δῆσποινα* (ПЕРСЈ 1: 153 s.v. **владѣика**).

Слн. ø.

Буг. ø.

вѡдѡвод – нем. *Wasserleitung* које је калк од лат. *aquae ductus* (ПЕРСЈ 1: 158 s.v. **вѡдѡвод**).

БЕЗЛАЈ 4: 334 s.v. *vôd* тумачи слн. *vodovôd* као калк према лат. *aquaeductus*, док се s.v. *vôda* наводи без коментара. SNOJ нема.

БЕР 1: 169 s.v. *vôda* тумачи буг. *водопровѡд* као позајмљеницу из руског.¹⁶

¹³ БЕР 1: 218 s.v. *вѣра* има буг. *достоверен*, без коментара. БЕР 1: 415 s.v. *дѡста* има буг. *достоверен* и тумачи га као позајмљеницу од рус. *достоверный*. Рус. лексема објашњава се као позајмљеница из цсл., уп. *достоверънъ*, *достойновѣрънъ*, а цсл. етимон као калк према гр. *ἀξιόπιστος* (Аникин 14: 252 s.v. *достоверный*).

¹⁴ Уп. и слн. *veroizpoved*, *véroizpovédanje* заст. (SSKJ).

¹⁵ За рус. придев се претпоставља да је можда позајмљеница (преко укр. и блр.) од пол. *wiarołomny*, које пак калкира нем. *treubruchig* (Аникин 6: 317–318 s.v. *веролѡмный*).

¹⁶ Рус. *водопровѡд* тумачи се као калк фр. *aqueduc* < лат. *aquaeductus* (в. детаљније Аникин 8: 54; уп. и Арапова 2000: 70–71).

вѡдойѡг – у другом делу одреднице реч је протумачена као вероватна позајмљеница од чеш. *vodopád*, или рус. *водопáд*, које су обе калкови од нем. *Wasserfall*, али се у трећем делу допушта могућност да је и српска реч калк од истог немачког предлошка (ПЕРСЈ 1: 158 s.v. **вѡдопáд**).

Слн. заст. *vodopàd* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 169 s.v. *водà* има буг. *водопàд* за које претпоставља да је вероватно од рус. *водопáд*, што је превод нем. *Wasserfall*.¹⁷

вѡдоскоп ‘фонтана из које вода шикља увис’ – нем. *Wasserbrunnen* (ПЕРСЈ 1:158 s.v. **вѡдопáд**).

Слн. *vodomèt* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 169 s.v. *водà*, 6: 765 s.v. *скок* има буг. *водоско̀к*, без коментара.

војна база – према нем. *Militärbasis*, фр. *base militaire*, енгл. *military basis* (ПЕРСЈ 1: 18–19 s.v. **ба́за**).

Слн. *vojaška baza* (SSKJ s.v. *báza*¹). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. *военна база* (РБЕ s.v. *ба́за*). БЕР нема.

војсковођа – нем. *Heerführer* (ПЕРСЈ 1: 160 s.v. **во́јска**).

BEZLAJ 4: 338 s.v. *во́јска* има слн. *vojskovòd*, *vojskovódja*, без коментара. SNOJ нема.

Буг. ø.

вѡжђе – срвнем. *isen* (нем. *Eisen*; *Bergeisen*) ‘гвожђе као метал; рударске алатке, пијуци’ (ПЕРСЈ 1: 194–195 s.v. **гво́жђе**).

Слн. ø.

Буг. ø.

гла̀вни ‘најважнији, кључни, основни, истакнути, најбољи и сл.’ – лат. *capitalis* ‘главни’ од *caput* ‘глава’ (ПЕРСЈ 1: 198 s.v. **гла̀вни**).

BEZLAJ 1: 144 s.v. *gláva* има слн. *glâven*, *glâvni*, без коментара. SNOJ s.v. *gláva* има слн. *glâven*, без коментара.

БЕР 1: 244 s.v. *гла̀в* има буг. *гла̀вен*, без коментара.

гла̀вни іраг – нем. *Hauptstadt* (од *Haupt* ‘глава’), што је превод за нем. заст. *Kapitale* < фр. *capitale* ‘престоница’ (ПЕРСЈ 1: 198 s.v. **гла̀вни**).

Слн. *glavno mesto države* (SSKJ s.v.v. *mésto*¹, *glâven*¹). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. ø.

гла̀вница – нем. *Kapital*, ит. *capitale* < срлат. *capitale* ‘капитал’ (ПЕРСЈ 1: 198 s.v. **гла̀вни**).

BEZLAJ 1: 144 s.v. *gláva* I има слн. *glâvnica* (дијал. *glavína* у Истри), за коју наводи да је новокњижевна творба, без других коментара. SNOJ s.v. *kapitál* наводи да је насловна реч, позајмљеница од ит. *capitale* преко нем. *Kapital*, преведена као слн. *glâvnica*.

БЕР 1: 244 s.v. *гла̀в* има буг. *гла̀вница*, без коментара.

глу̀вонем – нем. *taubstumm* (ПЕРСЈ 1: 206–207 s.v. **глу̀в**).

Слн. *gluhoném* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 252 s.v. *глух*¹ има буг. *глухонѡм*, без коментара.

гѡстѡљѡбив, *гѡстѡљѡбље* – гр. φιλόξενος, φιλοξενία (ПЕРСЈ 1: 227–228 s.v. **гѡст**).

Слн. *gostoljuben*, *gostoljubje* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 268 s.v. *гѡст* има буг. *гѡстѡљѡв*, *гѡстѡљѡбѡв*, *гѡстѡљѡбен*, без коментара. БЕР 3: 576 s.v. *љѡбѡ* има буг. *гѡстѡљѡв*, без коментара.

гѡрижа (од *душе*, *свистѡи*) – лат. *morsus conscientiae* (уп. и нем. *Gewissensbiss*, рус. *угрызѡние сѡвести*) (ПЕРСЈ 1: 239–240 s.v. **гѡриѡти** (се)).

Слн. ø.

¹⁷ За порекло рус. речи в. и Арапова 2000: 70; Аникин 8: 51.

БЕР 8: 613 s.v. *угрызѣние* ‘грижа савести’ повезује ту реч са стсл. *оугрызѣнне* ‘уједање’, указује на метафорички развој значења и упућује на рус. *угрызѣние* (*совести*).¹⁸

гусѣничѣр ‘трактор са гусеницама’ – енгл. *caterpillar* (ПЕРСЈ 1: 253 s.v. *гусеница*).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *gosēnica* има слн. *gosēničar*, без значења и коментара.

БЕР 1: 304 s.v. *гъсѣница* не наводи значење ‘гусеница (тенка, трактора)’, које бележи РБЕ.

далекòвиг(ан) – нем. *weitsichtig, fernsichtig* (уп. и чеш. *dalekovidný*) (ПЕРСЈ 1: 263–264 s.v. *дѣлек*).

Слн. *dalekoviden* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 315 s.v. *далѣк* има буг. *далекоглед, далекогледен*, без коментара. БЕР 1: 316 s.v. *дално-* има буг. *далновиден*, које тумачи као позајмљеницу од рус. *дально-видный*.¹⁹

далекòвод – нем. *Fernleitung* (ПЕРСЈ 1: 263–264 s.v. *дѣлек*).

Слн. *daljnòvod* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 315 s.v. *далѣк* има буг. *далекопровòд*, без коментара.

далекòсежан – нем. *weitreichend* (ПЕРСЈ 1: 263–264 s.v. *дѣлек*).

Слн. *daljnosežen* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. ø.

гѣн-и-нòѣ ‘*viola tricolor* L.’ – калк према нем. *Tag-und-Nacht* (ПЕРСЈ 1: 267 s.v. *дѣн*).

Слн. ø.²⁰

Буг. ø.

гванаесѣйòйалачно црево – лат. *intestinum duodenum digitorum* ‘црево од (тј. дугачко) дванаест палаца’ (ПЕРСЈ 1: 272 s.v. *двѣнаест*).

BEZLAJ 1: 123 s.v. *dvanaíst* тумачи слн. *dvanaístèrnik, dvanaístnik* као калкове из западних језика: нем. *Zwölffingerdarm*, лат. *duodenum*, гр. δωδεκαδάκτυλον. SNOJ s.v. *dvanaíst* тумачи слн. *dvanaístnik* као дословни превод нем. *Zwölffingerdarm*, што је даље дословни превод срлат. *intestinum duodenum digitorum*, дословно ‘дванаест палаца дуго црево’.

БЕР 1: 324 s.v. *дванѣдесет, дванѣйсе(т)* има буг. *дванайсетопрѣстник*, без коментара. БЕР 5: 828 s.v. *прѣст*¹ има буг. *дванѣйсетопрѣстник, дванѣйсетпрѣстен adj.*, без коментара.

гвòбòј – нем. *Zweikampf* (ПЕРСЈ 1: 66 s.v. *бòј*, 271 s.v. *двѣ*).

Слн. *dvòbòj* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 323 s.v. *два* наводи да је мноштво двоосновинских речи с првим делом *дву-*, између осталих и буг. *двубòй*, позајмљено из руског или је образовано по аналогiji са позајмљеницама на *дву-*.²¹

гвòлѣд – фр. *binocle*, нем. *Binokel* (ПЕРСЈ 1: 200–201 s.v. *глѣдати*).

Слн. ø.

Буг. ø.

¹⁸ За порекло рус. *угрызѣние* (*совести*) в. Аникин 12: 167 s.v. *грызть* I.

¹⁹ Рус. придев тумачи се као могући калк нем. *weitsichtig*, за буг. *далековиден*, поред немачког, допушта се и руски утицај (Аникин 12: 329 s.v. *дальновидный*; уп. и Арапова 2000: 88).

²⁰ BEZLAJ 2: 159 s.v. *máčeha* II ‘*Viola tricolor*’ има и слн. *mačešica*, а претпоставља да је преузето према нем. *Stiefmütterchen* ‘*Viola tricolor*’, такође и ит. *madrigna* од познлат. *mātrigna* ‘друга очева жена’. SNOJ s.v. *máčeha*² ‘*Viola tricolor*’ има и слн. *máčehica*, а наводи да се то значење развило из примарног ‘неправа мати’ под утицајем суседних језика, уп. нем. *Stiefmütterchen* ‘дан-и-ноћ’, деминутив од нем. *Stiefmutter* ‘маћеха’, и ит. *matrigna, madrigna* ‘дан-и-ноћ; маћеха’ уз напомену да мотивација назива цвета није коначно објашњена.

²¹ Уп. рус. *двоебòрье* за које се претпоставља да је калк нем. према *Zweikampf* (Арапова 2000: 89; Аникин 13: 43).

гвојезичан – према лат. *bilingualis* (као и нем. *zweisprachig*) (ПЕРСЈ 1: 271 s.v. **двѧ**).

Слн. *dvójezičen* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 323 s.v. *два* наводи да је мноштво двоосновинских речи с првим делом *дву-*, између осталих и буг. *двуезичен*, позајмљено из руског или је образовано по аналогiji са позајмљеницама на *дву-*.²²

гвојина – лат. *dualis (numerus)* (ПЕРСЈ 1: 273 s.v. **двѧјн**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *dvôj* има слн. *dvojina*, без коментара.

Буг. *двойствено число* (РБЕ s.v. *дво́йствен*). БЕР нема.

гвојник – савремено значење је или полукалк према нем. *Doppelgänger*, или је настало под утицајем рус. *гво́йник* (ПЕРСЈ 1: 273 s.v. **двѧјник**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *dvôj* има слн. *dvôjnik*, без коментара.

БЕР 1: 326 s.v. *двой* има буг. *дво́йник*, без коментара.

гвојек – нем. *Zwieback* (а ово према ит. *biscotto* ‘бисквит’) (ПЕРСЈ 1: 271 s.v. **двѧ**).

Слн. *ø*.

Буг. *ø*.

гво́смислено – лат. *ambiguum* (ПЕРСЈ 1: 271 s.v. **двѧ**).

Слн. *dvósmíseln* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 323 s.v. *два* наводи да је мноштво двоосновинских речи с првим делом *дву-*, између осталих и буг. *двусмислен*, позајмљено из руског или је образовано по аналогiji са позајмљеницама на *дву-*.²³

гѣјсѣво – данашње значење ‘ефекат, учинак’ настало је под утицајем глагола *гѣјсѣвоваѣи* као превода за нем. *wirken* (ПЕРСЈ 1: 278–279 s.v. **дѣјство**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *dějstvo* наводи да је реч преузета од цсл. *děistvo* ‘деловање’, што је изведено од глагола *dějati* ‘делати, радити’, и да је из цсл. и срп. *гѣјсѣво* ‘учинак’. Слн. *deĵstvovati* заст. (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *dějstvo* има само слн. *udeĵstvovati se* и наводи изворно значење.

БЕР 1: 334 s.v. *дѣйствие* има и буг. глагол *дѣ́йствувам* и наводи да је у буг. књиж. језик преузето од рус. *дѣ́йствие*, *дѣ́йствовать*.²⁴

гѣсејковаѣи ‘погубити сваког десетог заробљеника’ – према лат. *decimare* или нем. латинизму *dezimieren* (ПЕРСЈ 1: 281–282 s.v. **дѣсѣт**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *desêť* има слн. *zdesêťkati*, без коментара. Уп. и слн. *desêťkati*, *zdesetkovati* (SSKJ).

Буг. *ø*.

гесни груѣ ‘прави, веран, поуздан пријатељ’, *гесни љуѣи* ‘најпогоднији пут’ – могу бити калкови према ит. *dritto* ‘десни, вешт’, заст. и ‘прав, прави (о путу)’, ‘повољан, погодан’ (ПЕРСЈ 1: 283 s.v. **дѣснѣ**).

Слн. *ø*.

Буг. *ø*.

гнѣвно – нем. *täglich* (ПЕРСЈ 1: 296 s.v. **днѣвнѣ**).

Слн. *dnévno* (SSKJ s.v. *dněven*). BEZLAJ нема. SNOJ нема (s.v. *dân* има само слн. *dněven*).

Буг. *днѣвно* (РБЕ). БЕР нема (1: 341 s.v. *ден* има само буг. *днѣвен*).

добровѣљац – нем. *Freiwilliger* (ПЕРСЈ 1: 161–162 s.v. **вѣља**, 299 s.v. **дѣбровѣљан**).

Слн. *prostovoljec*, *radovoljec* заст., *dobrovóljec* заст. (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 175 s.v. *воля*² има буг. *добровѣлец*, без коментара. БЕР 1: 404 s.v. *добѣр* има буг. *добровѣлец* с напоменом да је из руског.²⁵

²² Уп. рус. *двуязычный*.

²³ Уп. рус. *двусмысленный*, које се тумачи као калк према нем. *zweideutig* (Арапова 2000: 91) или се пореди с нем. *doppelsinnig* (Аникин 13: 64 s.v. *двузначный*).

²⁴ За порекло рус. речи в. Аникин 13: 143.

²⁵ О пореклу рус. *добровѣлец* в. Аникин 14: 99 s.v. *добровольный*.

gòживљāj – нем. *Erlebnis* од *erleben* ‘доживети’ (ПЕРСЈ 1: 300 s.v. **дожѝвети**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *žiti* има слн. *doživětje, doživljāj*, без коментара.

Буг. *преживљаване, преживěлица* (РБЕ). БЕР нема.

гоњи веш – полукалк нем. *Unterwäsche* (ПЕРСЈ 1: 138 s.v. **вěш**).

Слн. *spodnje perilo* (SSKJ s.v. *perilo*). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. ø.

gòйасѝи (се) – нем. *gefallen* (у изразима као *es gefählt mir* ‘допада ми се’) (ПЕРСЈ 1: 305–306 s.v. **дòпасти (се)**).

BEZLAJ 4: 270 s.v. *ušěpiti se* помиње слн. *dopasti* као семантичку паралелу. SNOJ s.v. *dopásti* тумачи као реч састављену од *do* и *pásti* по узору на нем. *gefallen* ‘допасти, бити симпатичан’, што се развило из срвнем. (*wol*) *gefallen*, дословно ‘(добро) пасти’. За данашње нем. значење наводи се да се развило одатле, или преко ‘добро пристајати (о одећи)’ или преко ‘добро пасти (о коцкама у игри)’. БЕР 4: 1000 s.v. *nàdam* има буг. *донàдна, донàдам, донàднувам* у одговарајућем значењу, без коментара.

гр̑ворѣз – нем. *Holzschnitt* (ПЕРСЈ 1: 323–324 s.v. **дўбок**).

Слн. *lesoréz* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 459 s.v. *дървò*, 6: 209 s.v. *рѣжа*¹ има буг. *дърворѣз, дърворезбà*, без коментара.

гр̑жава – савремено значење вероватно је семантичка преведеница према гр. *κράτος* од *κράτειν* ‘држати’ (ПЕРСЈ 1: 315–316 s.v. **др̑жава**).

BEZLAJ 1: 119 s.v. *držàva* наводи да је преузето из других словенских језика. SNOJ s.v. *držàva* указује на словенске паралеле, псл. облик, његову творбу и значење.²⁶

БЕР 1: 461 s.v. *държàва* наводи словенске паралеле и тумачи творбу и првобитно значење.

гўборѣз – нем. *Tiefschnitt* (ПЕРСЈ 1: 323–324 s.v. **дўбок**).

Слн. ø.

Буг. ø.

гуван од носа – тур. *burunotu* досл. ‘носна трава, трава за нос’ (ПЕРСЈ 1: 324–325 s.v. **дўвāн**).

Слн. ø.

Буг. ø.

гўжица – лат. *iris* < гр. *ἶρις* ‘дуга’ (ПЕРСЈ 1: 326 s.v. **дўга**).

BEZLAJ 2: 172 s.v. *māvrīca* има слн. *maverza* ‘ирис’, без коментара. SNOJ s.v. *šārepīca* има слн. заст. *māvrīca*, што тумачи као дословни превод нем. *Regenbogen* ‘дуга’ и ‘дужица’.

Буг. *дъговица*. БЕР нема.

гух времена, гух гпушѝва – фр. *esprit* или нем. *Geist, Zeitgeist* (ПЕРСЈ 1: 330 s.v. **дўх**).

Слн. *duh časa* (SSKJ s.v. *duh*¹). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. *дух*, уп. и *дух на новото време* (РБЕ). БЕР нема.

гухòвий – нем. *geistreich*, досл. ‘богат духом’ (ПЕРСЈ 1: 330 s.v. **духòвит**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *dūh* има слн. *duhovīt*, без коментара.

БЕР 1: 450 s.v. *дух* има буг. *духовит*, без коментара.

духовска ружа, ш̑ројачке рожје, ш̑ројачка рожѝца (Хрватска) – нем. назив за божур *Pfingstrose* (ПЕРСЈ 1: 65–66 s.v. **бòжѝр**).

Слн. ø.

Буг. ø.

гўша – под утицајем хришћанске употребе речи у којој је она превод за гр. *ψυχή*, лат. *anima* (ПЕРСЈ 1: 330–331 s.v. **дўша**).

²⁶ Уп. и BEZLAJ 1: 100 s.v. *dežēla*, SNOJ s.v. *dežēla*, где се тумачи творбени и гласовни развој.

- BEZLAJ 1: 122 s.v. *dúša* наводи да је значење ‘становник’ вероватно калк из немачког језика. SNOJ s.v. *dúša* наводи лат. *anima* ‘душа’ као паралелу за семантички развој.
- БЕР 1: 4552 s.v. *душа* наводи словенске паралеле и тумачи творбу.
- жалодџока – нем. *der Klaggesand, das Klagelied* (ПЕРСЈ 1: 346–347 s.v. **жа̀лити (се)**).
- Слн. ø.
- Буг. ø.
- женомрџац – нем. *Weiberfeind* или гр. *μισόγυνος* (ПЕРСЈ 1: 353 s.v. **жѐна**).
- Слн. *ženomrȓec* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.
- БЕР 1: 536 s.v. *женà* има буг. *женомрџец, женоненавистник* застар., без коментара.
- живо сребро – лат. *argentum vivum* ‘жива’ преведено на нем. као *Quecksilber* (ПЕРСЈ 1: 356–357 s.v. **жй̀ва**).
- BEZLAJ 3: 305–306 s.v. *srebrô*, 4: 458 s.v. *živ* има слн. *živo srebro*, без коментара.
- SNOJ s.v. *živo srebrô* тумачи ту синтагму као дословни превод лат. *argentum vivum* (од *argentum* ‘сребро’, *vivus* ‘жив’), попут с.-х. *жй̀ва*, пол. *żywe srebro*, нем. *Quecksilber*, енгл. *quicksilver*.
- БЕР 1: 541 s.v. *жй̀во срѣбро* наводи да је то вероватно калк и упућује на с.-х. *жй̀во сребро*, нем. *Quecksilber*, досл. ‘живо, покретљиво сребро’, лат. *argentum vivum* ‘id.’, гр. *ὕδραρυρος*, досл. ‘водено, течно сребро’.
- живоџиџис – гр. *βιογραφία* (ПЕРСЈ 1: 359 s.v. **жй̀вот**).
- Слн. *življenjepis, životopis* заст. (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.
- БЕР 1: 542 s.v. *живòт* има буг. *животопис, животописàние, животопиство*;
- БЕР 1: 544 s.v. *жй̀знен* има буг. *жизнеописàние*; БЕР 1: 548 има буг. *житиєпис, житиєописàние*; БЕР 5: 272 s.v. *пй̀ша*¹ има буг. *животописаніє, животопись, животопиство, жизнеописаніє, жизнописаніє, житиєпис, житиєописаніє* – свуда без етимолошког коментара.
- жй̀жа – лат. *focus* (ПЕРСЈ 1: 360 s.v. **жй̀жа**).
- BEZLAJ 4: 437 s.v. *žār* тумачи слн. новокњижевно *žarišče* ‘focus’ као калк према нем. *Brennpunkt* и средњевековном развоју лат. *focus* ‘огњиште’. SNOJ нема.
- SNOJ s.v. *gorēti* има слн. *gorišče*, без коментара. BEZLAJ нема.
- Буг. ø.
- зайрлиџи – можда калк према нем. *umhalsen* ‘обгрлити’ (ПЕРСЈ 1: 240 s.v. **гр̀лити (се)**).
- Слн. ø.
- БЕР 1: 303 s.v. *гѣрло*¹ има буг. *загѣрлям*, али не у дијал. значењу ‘загрлити некога око врата’, које бележи РБЕ.
- закљџчиџи – нем. *(be)schließen* ‘закључати; закључити’ (ПЕРСЈ 1: 380–381 s.v. **за̀кљџчити**).
- BEZLAJ 2: 40 s.v. *klēpati* тумачи слн. ново књижевно *sklēpati, sklēp* као калк према нем. *beschliessen, Beschluss*. SNOJ s.v. *-klēpati* има слн. *sklēpati, sklēp*, без коментара.
- БЕР 2: 490 s.v. *кљџч*¹ има *закљџчавам*, без значења и коментара.
- законоџравило – гр. *νομοκάνων* (ПЕРСЈ 1: 381–382 s.v. **зàко̀н**).
- Слн. ø.
- Буг. ø.
- зàменица – лат. *pronomen* (*pro* ‘за’ и *nomen* ‘име(ница)’) (ПЕРСЈ 1: 384 s.v. **зàменица**).
- BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *zaimtek* наводи да је реч изведена из споја *za im(ē)*, јер заменица замењује именицу, тј. именску реч, по узору на лат. *prōnōmen* ‘заменица’, које се састоји од лат. *prō* ‘за’ и *nōmen* ‘име(ница)’, и упућује на пол. *zaimtek* и чеш. *zájmeno* ‘заменица, који су творени по истом узору’.

БЕР 3: 760 с.в. *местоимѣние* тумачи реч као позајмљеницу од рус. *местоимѣние*, а рус. лексему као калк од гр. ἀντωνυμία и упућује на лат. *prōnōmen*.²⁷
занайѡзнанствѡ ‘технологичја’ (1844) (ПЕРСЈ 1: 385 с.в. *zānāt*).

Слн. Ø.

Бүт. ө.

záseban – значење придева развило се под утицајем синтагме (*сваки*) *за себе*, која би могла бити калк нем. *jeder für sich* (ПЕРСЈ 1: 389–340 s.v. *záseban*).

BEZLAJ 3: 90 s.v. *posêben* има слн. *zasêben*, без коментара. SNOJ s.v. *zasêben* наводи с.-х. паралелу и тумачи творбу.

Бүт. ө.

zâstîava – потенцијални средњовековни калк по франачком моделу сводив на франачку сложеницу *standord* ‘место заустављања’, нем. *Standort* или **standhard* ‘постављен да чврсто стоји’ (ПЕРСЈ 1: 390–391 s.v. *zâstava*).

BEZLAJ 4: 393 s.v. *zastâva* navodi da se značenje ‘vexillum’ razvilo, preko ‘у земљу побијена, постављена мотка, копље’, из првобитног *‘што је постављено’. Слично SNOJ s.v. *zastâva*.

БҮГ. Ø.

збѣѣом – можда под утицајем страних модела као лат. *ad deum* > ит. *addio*, фр. *adieu*, нем. *adieu* (ПЕРСЈ 1: 395 s.v. збѣѣом).

BEZLAJAJ nema. SNOJ s.v. *zbôgom* тумачi tvorbu i samo upućuje na sln. pozajmljenu *adîjo* za koju kaže da je značeoski slično motivisana.

БЕР 6: 529 s.v. *сбодом* тумачи творбу и наводи словенске паралеле.

BEZLAJ нема.²⁸ SNOJ s.v. *brisati* има слн. *zbrisati*, без значења и без коментара.

Бүг. ø.

згодийтак ‘добитак на лутрији’ (од згодийтии ‘погодити’) – нем. *Treffer* (од *treffen* ‘погодити’) (ПЕРСЈ 1: 402 s.v. згѣда).

BEZLAJ 4: 378 s.v. *zadēti* (које значи, између осталог и ‘погодити’) има слн. *zadētek* ‘погодак, добитак’, без коментара. SNOJ s.v. *zadēti* има слн. *zadētek*, без коментара.

Бүт. ө.

зѣмзелен – нем. *wintergrün* (ПЕРСЯ 1: 411 s.v. зѣма).

BEZLAJ 4: 412 s.v. *zimzélen* 'Vinca minor' има слн. *zimzelèn* 'immergrün, wintergrün', али је у фокусу тумачења насловни фитоним који се сматра калком нем. *Wintergrün*. SNOI s.v. *zimzelèn*¹ тумачи придев као сложеницу од *zima* и *zelèn* насталу по узору на нем. *wintergrün* 'зимзелен', што је сложено од нем. *Winter* 'зима' и *grün* 'зелен'.

БЕР 1: 130 s.v. *век* има буг. *вечнозелён*, без коментара.

знайїжельа – нем. *Wißbegier, wißbegierig* (ПЕРСІ 1: 417 s.v. знатїжельа).

Слн. *vedožêljnost*, *vedožêljen* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БҮГ. Ө.²⁹

иҗраи коња – тур. *at oynatmak* ‘показивати јачачке вештине’ (ПЕРСЈ 1: 426–427 s.v. **игра**).

Слн. Ø.

Бүг. ø.

υπολοῦοκλόνησις – гр. εἰδωλολατρεία (ПЕРСЈ 1: 428 s.v. ἵδολ).

Слн. ø.

²⁷ За порекло рус. речи в. и ФАСМЕР 2: 608.

²⁸ BEZLAJ 1: 44 s.v. *brisati* има слн. *pobrisati* jo ‘побећи’, без коментара.

²⁹ БЕР 3: 576 s.v. *любя* има буг. *любопытство*, без коментара.

- БЕР 2: 13 s.v. *идол*, 466 s.v. *клоня* има буг. *идолопоклѡнничество, идолопоклѡнство, идолопоклѡница*, без етимолошког коментара.
- изазваѣи* – у значењу ‘узроковати, проузрочити’ калк је према нем. *hervorrufen* (ПЕРСЈ 1: 429 s.v. *изазвати*).
- БЕЗЛАЈ 4: 428 s.v. *zvāti* има слн. *izzvāti*, без коментара. SNOJ s.v. *izzvāti* наводи с.-х. паралелу и тумачи творбени и семантички развој.
- БЕР 1: 146 s.v. *вик* има буг. *извѣк(в)ам*, без коментара.
- избиѣи себи неѣио из ѣлаве* – нем. *sich etwas aus dem Kopf schlagen* (ПЕРСЈ 1: 432 s.v. *ѣзбити*).
- Слн. *iz glave si izbiti* (PLETERŠNIK s.v. *gláva*; SSKJ s.v. *gláva*). БЕЗЛАЈ нема. SNOJ нема.
- Буг. *избивам си / избия си от (из) главата (акѣла, ума) неѣо или някого* (РБЕ s.v. *избивам*¹). БЕР нема.
- (из)вѡнредан* – лат. *extraordinarius* (и/или преко нем. *außerordentlich*) (ПЕРСЈ 1: 117–118 s.v. *вѡн*).
- БЕЗЛАЈ 2: 164 s.v. *rêd I*, SNOJ s.v. *rêd* имају слн. *izrêden*, без коментара. SNOJ s.v. *êkstra* упоређује у семантичком погледу лат. израз *extrā ordinem* и слн *izrêden*.
- БЕР 6: 204 s.v. *ред* има буг. *извѣнреден, извонреден, извѣнрядный*, без етимолошког коментара.
- извѣждѡи (некоѡа)* – нем. *auspfeifen* (ПЕРСЈ 1: 399–400 s.v. *звѣждати*).
- БЕЗЛАЈ нема. SNOJ s.v. *žvžgati* има слн. *izzvžgati*, без коментара.
- БЕР 6: 556 s.v. *свѣря* има буг. *освѣркам, освѣрквам*, без значења и коментара.
- извор* ‘писано дело из којег се црпу подаци’ – лат. *fons, fontes* pl. уп. фр. *font*, енгл. *source*, нем. *Quelle*, рус. *истѡчник* итд. (ПЕРСЈ 1: 433–434 s.v. *извор*).
- БЕЗЛАЈ 4: 321 s.v. *vîr I* не коментарише ово значење. SNOJ s.v. *vîr* не коментарише ово значење.
- БЕР 1: 193 s.v. *вря* има буг. *извор*, без коментара. БЕР 2: 22 s.v. *извор* не коментарише ово значење. БЕР 2: 54 s.v. *изток* има буг. *източник*, без коментара.
- излѣѣи* – нем. *Ausflug* (ПЕРСЈ 1: 434–435 s.v. *ѣзлѣт*).
- БЕЗЛАЈ 2: 136 s.v. *letėti* има слн. *izlèt*, без коментара. SNOJ s.v. *izlèt* наводи да је реч изведена од *izletėti*, што је састављено од *iz* и *letėti* под утицајем нем. *ausfliegen* ‘излетети’ (нем. *aus* ‘из’, *fliegen* ‘летети’), одакле је образовано нем. *Ausflug* ‘излет’.
- БЕР 2: 37 s.v. *излет* упућује на с.-х. *ѣзлѣѣи* (што коментарише као ново образовање према нем. *Ausflug*) и слн. *izlèt*, тумачећи реч као изведеницу од *излетя*, в. *летя*. БЕР 3: 376 s.v. *летя*¹ има буг. *излет*, без коментара.
- излоѣ* – нем. *Auslage* ‘изложена роба; излог’ (ПЕРСЈ 1: 435 s.v. *ѣзлог*).
- БЕЗЛАЈ нема. SNOJ s.v. *ložiti* има слн. *izlōžba*, без коментара.
- Буг. ø.
- измеѣѣи* ‘feces’ – могло би се помишљати и на калк према нем. *Auswurf* од *auswerfen* ‘избациити’ (ПЕРСЈ 1: 435 s.v. *ѣзмет*).
- Слн. ø.
- Буг. ø.
- иконоѣѣсаѣ* – полукалк према гр. *εἰκονό-γραφος* (ПЕРСЈ 1: 437 s.v. *ѣкона*).
- Слн. *ikonopisec* (SSKJ). БЕЗЛАЈ нема. SNOJ нема.
- БЕР 2: 62 s.v. *икѡна*, 5: 272 s.v. *нѣша*¹ има буг. *иконописец*, без коментара.
- искѣѣѣѣи (се)* – нем. *außerschließen* (ПЕРСЈ 1: 441 s.v. *искѣѣѣѣи (се)*).
- БЕЗЛАЈ нема. SNOJ s.v. *-ključiti* има слн. *izključiti* (19. в.), *izključevāti*, с напоменом да су поједини облици изведени тек у савременим језицима по узору на нем. *ausschließen* ‘искључити’, што је састављено од нем. *aus* ‘из’ и *schließen* ‘затворити, закључати’.

БЕР 2: 33 s.v. *изкључвам, изкључа* тумачи реч као изведеницу од *ключ*. БЕР 2: 490 s.v. *ключ*¹ има буг. *изкључа, изкључвам*, без коментара.
јѐбенй – енгл. *fuckin* (ПЕРСЈ 1: 467 s.v. **јѐбати (се)**).

Слн. ø.

Буг. ø.³⁰

једнодушан – гр. *ὁμόψυχος* (и лат. *unanimus*) (ПЕРСЈ 1: 468–469 s.v. **јѐдан**).

Слн. *enodúšen* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 478–479 s.v. *едѝн* има буг. *единодúшен, еднoдúшен*, без коментара.

једносѝран – нем. *einseitig* (ПЕРСЈ 1: 468–469 s.v. **јѐдан**).

Слн. *ēnostrán, ēnostránski* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 479 s.v. *едѝн*, 7: 488 s.v. *странá* има буг. *еднострáнен, еднoстрáнчѝв* без коментара.

језикословѝе, језикознансѝво ‘лингвистика’ – нем. *Sprachwissenschaft* (ПЕРСЈ 1: 475–476 s.v. **јѐзик**).

Слн. *jezikoslòvje, jezikoslòvstvo* заст., *jezikoznánstvo* заст. (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 1: 483 s.v. *езѝк* има буг. *езикознáние* (од рус. *языкознáние*), уп. и *езиковѐд* (од рус. *языковѐд*). БЕР 1: 650 s.v. *знáя* има *езикознáние* без коментара.³¹

кòзице ‘богиње’ – нем. *Pocken* ‘богиње’, са варијантом *Bocken* схваћеном као да је од *Bock* ‘јарац’ (ПЕРСЈ 1: 63 s.v. **бòгиње**).

BEZLAJ 2: 76 s.v. *kóze* ‘variolae’ има и слн. *kozike* 18. в., упућује на с.-х. *kòze, кòзице* и претпоставља да је посреди калк према нем. *Pocken, Bocken* ‘variolae’. SNOJ s.v. *kóze* има и слн. *kozice* 16. в., упућује на с.-х. паралеле, и наводи да је реч изведена од *kóza* на основу погрешног етимолошког повезивања нем. *Pocken* ‘богиње’ с нем. *Bock*, баварским *Pock* ‘јарац’. Следи даља етимологија нем. *Pocken*.

Буг. ø.

лѝтилица – нем. *Flugzeug* (ПЕРСЈ 1: 3 s.v. **авѝон**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *letѝti* има слн. *letálo*, без коментара.

Буг. ø.³²

малòграђанин – нем. *Kleinstädler* (ПЕРСЈ 1: 127 s.v. **веле-**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *malomeščán* наводи да је посреди дословни превод фр. *petit-bourgeois* ‘малограђанин’, од фр. *petit* ‘мали’ и *bourgeois* ‘грађанин’.

Буг. *дрѐбен буржоа* (РБЕ s.v. *дрѐбен*). БЕР нема.³³

морски ѝас – ит. *pesce-cane* ‘риба-пас’ (ПЕРСЈ 1: 5 s.v. **ајкула**).

Слн. *morski pes* (eSSKJ s.v. *pès*). BEZLAJ нема. SNOJ нема.³⁴

Буг. *морско куче* ‘*Squalus acanthias*’ (РБЕ s.v. *куче*). БЕР нема.³⁵

³⁰ Уп. буг. *шибан* жарг. ‘грозан, лош, непријатан’: Шибана работа (<https://technik.chitanka.info/w/%D1%88%D0%B8%D0%B1%D0%B0%D0%BD>) од *шибам* ‘шибати’, прен. жарг. ‘futuo’ (<https://bg.wiktionary.org/wiki/%D1%88%D0%B8%D0%B1%D0%B0%D0%BC>).

³¹ Рус. *языкознáние* тумачи се као калк према нем. *Sprachwissenschaft*, а рус. *языковѐдение* као калк према нем. *Sprachwissenschaft* или нем. *Sprachkunde* (АРАПОВА 2000: 260).

³² Уп. буг. *самолѐт*, од рус. *самолѐт* (БЕР 6: 469).

³³ БЕР 1: 423 s.v. *дрѐбен* има буг. *дрѐбнобуржоáзен*, без коментара.

³⁴ О пореклу слн. зоонима в. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/5801/izvor-poimenovanja-morski-pes>.

³⁵ Буг назив се односи на другу врсту у поређењу са с.-х. и слн. терминима. Уп. рус. *морская собака* (https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%AD%D0%A1%D0%91%D0%95/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%B0). БЕР 3: 168 s.v. *куче* има буг. *морско куче* ‘сисар (?)’ (буг. ‘бозáйник’) 1869, Мутев, без етимолошког коментара. БЕР 4: 246 s.v. *мòрски* има буг. *морско куче* ‘врста фоке’ 1869, Мутев, без етимолошког коментара. За слн. *morski pes* ‘*Phoca vitulina*’ в. <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/5801/izvor-poimenovanja-morski-pes>.

Навјешћење – лат. *Annuntiatio* (ПЕРСЈ 1: 50–51 s.v. **Блăговѣст**).

Слн. *oznanjēnje* (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. *вѣзвѣстяване, вѣзвѣщаване*. БЕР нема.

нагăхнуѣи – лат. *inspirare* (ПЕРСЈ 1: 270–271 s.v. **дăхнути**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *dihati* има слн. *navdihniti*, без коментара. Уп. и слн. *nav-dahniti* (SSKJ).

Буг. ø.³⁶

НЕВЕЋЕРАЊЕ топоним, од придева НЕВЕЋЕРЊЪНЬ ‘који не трне (о светлости)’ – можда према гр. *ἀνέσπερος* (ПЕРСЈ 1: 137–138 s.v. **вѣче**).

Слн. ø.

Буг. ø.

Ново брдо топоним – срвнем. *berc* ‘брдо’, у секундарном значењу ‘рудник’ (ПЕРСЈ 1: 81 s.v. **брдо**).

Слн. ø.

Буг. ø.

ноћобдија – нем. *Nachtwächter* (ПЕРСЈ 1: 32 s.v. **бдѣти**).

Слн. ø.

Буг. ø.

обавѣзѣи, *ѡбавѣза* – вероватно калк према нем. *Verbindlichkeit* или лат. *obligatio* (ПЕРСЈ 1: 126 s.v. **вѣзати (се)**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *vezāti* има слн. *obvezāti, obvezovāti, obvѣza, obvѣznost*, без коментара.

БЕР 1: 188 s.v. *вѣрзѣам* има буг. *овѣрѣжа, овѣрѣзам, обвѣрѣжа, обвѣрѣзам*, без коментара.

ѡпароброд – нем. *Dampfschiff* (ПЕРСЈ 1: 89–90 s.v. **брѡд**).

Слн. *parobród* заст. (SSKJ).³⁷ BEZLAJ нема. SNOJ нема.³⁸

БЕР 5: 59 s.v. *пăра* има буг. *пароброд*, без коментара.³⁹

ѡв(и)ѣсиѣ, ѡвѣсниѣца – гр. *ιστορία*, можда преко неког другог језика (ПЕРСЈ 1: 446 s.v. **ѡстѡрија**).

BEZLAJ 4: 304 s.v. *vѣst* има слн. *povѣst* ‘fabula, narratio’, наводи словенске паралеле и тумачи творбу. SNOJ s.v. *povѣst* исто. Слн. *povѣstnica* заст. ‘историја’ (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

БЕР 5: 404 s.v. *пѡвѣст* тумачи реч од стсл. *повѣсть* или од рус. *повѣсть*, као књиж. термин из руског.

ѡдѣрѣиан – нем. *oberflächlich* (ПЕРСЈ 1: 181–182 s.v. **врѣх**).

BEZLAJ 3: 98 s.v. *povѣшен* и SNOJ s.v. *povѣшен* тумаче творбу и као паралелу за семантички развој наводе нем. *oberflächlich* ‘површан’ од *Oberfläche* ‘површина’ и ит. *superficiale* ‘површан’ од *superficie* ‘површина’.

БЕР 5: 414 s.v. *повѣрхен* тумачи творбу и наводи словенске паралеле. БЕР 1: 190 s.v. *врѣх*¹ има буг. *повѣрхностен* за које наводи да је од рус. *повѣрхностный*. БЕР 5: 414 s.v. *повѣрхност* има буг. *повѣрхностен, повѣрхносный* 1867. за које наводи да је према рус. *повѣрхностный*.⁴⁰

³⁶ БЕР 1: 466 s.v. *дѣх*¹ има буг. *вдѣхам, вдѣхна*, без коментара.

³⁷ Уп. и синоним *párník*. BEZLAJ 3: 10 s.v. *párník* односи се на лексему у значењу ‘слатко пециво’. SNOJ s.v. *păra*¹ има слн. *párník*, без значења и етимолошког коментара, па није јасно да ли је посредни лексема у значењу ‘пароброд’.

³⁸ За тумачење да су слн. *parobrod* и *parnik* калкови према нем. *Dampfschiff* и *Dampfer* в. NESSJ.

³⁹ Уп. и синониме: буг. *пароплов, пароплов, пароплѣв, пароплѣв, пароплав, пароплав* (БЕР 5: 59 s.v. *пăра*, 66 s.v. *пароплов*), *параход, парѡт* (БЕР 5: 59 s.v. *пăра*, 68–69 s.v. *параход*).

⁴⁰ Насловна реч се тумачи као адаптација рус. *повѣрхность* и наводи се да се у литератури сматра позајмљеницом од руске речи.

*ȳōlāvwě*⁴¹ – гр. κεφάλαιον, лат. *caput* (ПЕРСЈ 1: 197–198 s.v. **гла́ва**).

BEZLAJ 1: 144 s.v. *gláva* I има слн. *poglávje*, без етимолошког коментара. SNOJ s.v. *poglávje* наводи да је реч изведена од *gláva*, попут хрв. паралеле, а да се значење развило по образцу лат. *capitulum* ‘главица’, деминутива од лат. *caput* ‘глава’, што је у црквеном латинском почело да означава и ‘главна мисао, главна садржина (верског списка)’ и ‘поглавље у Библији’, одакле и нем. *Kapitel*, фр. *chapitre*, енгл. *chapter* ‘поглавље’.

БЕР 1: 244–245 s.v. *glavà*, без овог значења и тумачења.

ȳóziv ‘занимање’ – нем. *Beruf* (ПЕРСЈ 1: 396–397 s.vv. **звѣње**, **звѣти (се)**).

BEZLAJ 2: 42 s.v. *klicati* има слн. *poklíc*, без етимолошког коментара. SNOJ s.v. *poklíc* наводи да је старије значење ‘позив у високу јавну или државну службу, понуда такве службе’ и да даљи развој значења прати развој нем. *Beruf*, које у старијем језику значи само ‘понуда високе јавне или државне службе’ (данашње нем. *Berufung*), док данас значи ‘позив, професија’. Даље се наводи да је реч изведена од *poklicati*, *klicati*, као што је нем. *Beruf* од нем. *rufen* ‘звати’.

Буг. ø.

ȳrǎx ‘барут’ – ит. *polvere da sparo*, нем. (*Schieß*)pulver, енгл. (*gun*)powder, фр. *poudre à canon* (ПЕРСЈ 1: 28 s.v. **бáрут**).

Слн. *strelni prah* заст. (SSKJ s.vv. *práh*, *strélen*). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. *огнен (пушечен) прах* заст. (РБЕ s.v. *прах*). БЕР нема.

ȳrědznaк – нем. *Vorzeichen* (ПЕРСЈ 1: 415 s.v. **знѣк**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *znâk* има слн. *prědznâk*, без коментара.

БЕР 1: 649 s.v. *znâme* има буг. *предзнаменовѡние*, без коментара.

ȳrědjelo – нем. *Vorspeise* (ПЕРСЈ 1: 477 s.v. **јѣло**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *jêd* има слн. *prědjêd*, без коментара.

Буг. *предѣстие* (РБЕ). БЕР нема.

ȳrobgeȳi – можда према нем. *durchwachen* ‘будан провести ноћ’ (ПЕРСЈ 1: 32 s.v. **бдѣти**).

BEZLAJ нема. SNOJ s.v. *beděti* има слн. *prebeděti*, *prebděti*, без коментара.

Буг. ø.

càzvezjče – лат. *constellatio* можда непосредно од фр. *constellation* или нем. *Konstellation* (ПЕРСЈ 1: 397–398 s.v. **звѣзда**).

BEZLAJ 3: 281 s.v. *so-* има слн. *sozvězdje*, с напоменом да је *so-* продуктивно у новокњижевном језику према другим словенским језицима и упућивањем на чеш. *souhvězdí*, рус. *созвѣздіе*.⁴² SNOJ нема.

БЕР 7: 658 s.v. *съзвѣздіе* наводи да је реч позајмљеница од рус. *созвѣздіе*, што је калк фр. *constellation*, које је образовано према лат. *constellatio* од *stella* ‘звезда’.

svakodněvñi – нем. *alltäglich* (ПЕРСЈ 1: 296 s.v. **днѣвñи**).

BEZLAJ 4: 367 s.v. *vsâk* има слн. сложенице *vsakdânji*, *vsakdânski*, *vsakdanâšnji*, *vsakdâñšnji* ‘alltäglich, täglich’, без коментара. BEZLAJ 4: 368 s.v. *vsedânji* има и слн. *vsakdânji*, чију творбу тумачи. SNOJ s.v. *vsakdânji* указује на хрв. паралелу и тумачи творбу.

БЕР 1: 194 s.v. *vsěki* има буг. *всекиднѣвен*, без коментара. БЕР 1: 341–342 s.v. *ден* има буг. *всекиднѣвен*, *ежеднѣвен*, *ежеднѣвност* (од рус.).

svaщijōjeg – гр. > лат. *panthragus* (ПЕРСЈ 1: 481 s.v. **јѣсти**).

Слн. *vsejéd* adj., *vsejédec* m. (SSKJ). BEZLAJ нема. SNOJ нема.

Буг. *всеяден* adj. (РБЕ). БЕР нема.

⁴¹ Такође и *láva* (у књизи), *zálāvwě*.

⁴² Уп. и слн. *ozvězdje* (BEZLAJ 4: 429 s.v. *zvězda*; SNOJ s.v. *zvězda*).

скидајџи некоме звезде с неба ‘испуњавати све жеље’ – нем. *jemandem Sterne vom Himmel holen* (ПЕРСЈ 1: 397–398 s.v. **звѣзда**).

Слн. *zanjo bi sklatil zvezdo z neba* (SSKJ s.v. *zvézda*). БЕЗЛАЈ нема. СНОЈ нема.

Буг. *свалям / сваля (снемам / снема) звезди<те> <от небото>*, обично некоме (РБЕ s.v. *звездà*). БЕР нема.

сѣрѣжњица – према нем. *Hintern m.* (ПЕРСЈ 1: 250–251 s.v. **гѣз**).

Слн. ø.

Буг. ø.

сѣласнѣк – лат. *consonans* (ПЕРСЈ 1: 200 s.v. **глѣс**).

БЕЗЛАЈ 3: 281 s.v. *so-* има слн. *soglâsnik*, с напоменом да је *so-* продуктивно у новокњижевном језику према другим словенским језицима и упућивањем на с.-х. *сѣласник*, чеш. *souhlâska*, рус. *согласный*, што су калкови према лат. *consonans*. СНОЈ s.v. *soglâsnik* наводи да је реч састављена од *so-* ‘заједно’ и изведенице од *glâs* по узору на лат. *consonāns* ‘сугласник’, што је осамостаљени партицип актива глагола *consonāre* ‘резонирати, слагати се, звучати заједно са неким или нечим’, састављеног од лат. *con-* ‘заједно, с-’ и *sonāre* ‘звучати’. Након објашњења мотивације назива, упућује се на сличне творбе у с.-х., рус. и чеш. језику, настале према датом лат. узору.

БЕР 7: 650 s.v. *сѣгласна* упућује на стел. *сѣгласънъ* (Супр.) и буг. *гласна* (s.v. *глас*¹) и тумачи као калк према лат. *consonans* или гр. τὰ σύμφωνα pl.

сѣделовајџи – лат. *cooperare*, нем. *mitwirken* (ПЕРСЈ 1: 280 s.v. **дѣловати**).

БЕЗЛАЈ нема. СНОЈ 2016: 131 s.v. *dělo* има слн. *sodelovâti*, без коментара.

БЕР 7: 655 s.v. *сѣдѣйствие* има буг. *сѣдѣйствам* ‘помагати у нечему’ с напоменом да је од рус. *содѣйствовать*. БЕР 1: 334 s.v. *дѣйствие* има буг. *сѣдѣйствувам* с напоменом да је у књиж. језику из руског.

шѣјѣник – лат. *secretarius* (ПЕРСЈ 1: 50 s.v. **блѣго**).

БЕЗЛАЈ 4: 147 s.v. *tajiti* има слн. књиж. *tâjnik* и тумачи га као калк према лат. *secretarius*. СНОЈ s.v. *tâjnik* наводи да је преузето из хрватског, где је изведено од *tâjnī* ‘тајан, скривен’ по узору на средњовековно лат. *secretarius* ‘секретар’, изведеницу од класичног лат. *sēcrētum* у значењу ‘тајна’. Даље се напомиње да је *tâjnik* првобитно значило ‘поверљив службеник, упућен у тајне свог послодавца или надређеног’.

Буг. ø.

умѣјѣан, умѣјѣнички – нем. *künstlich : künstlerlich*, где први придев преводи лат. *artificialis*, изведен од *artifex* ‘вештак; уметник’ у значењу ‘начињен људском руком’ у опреци према *naturalis* ‘природан’. Између латинског и немачког посредовало је фр. *artificiel* (ПЕРСЈ 1: 139 s.v. **вѣшт**).

БЕЗЛАЈ 4: 263 s.v. *uměten* тумачи творбу и наводи с.-х. паралелу. СНОЈ s.v. *uměten* наводи хрв. паралелу и тумачи творбу и семантички развој с упућивањем на сличан развој у чешком.

БЕР 2: 35 s.v. *изкус* има буг. *изкѣствен* за које упућује на рус. *искусственный*.⁴³

хајриба – нем. *Haifisch* (ПЕРСЈ 1: 5 s.v. **ѣжула**).

Слн. ø.

Буг. ø.

чѣйворојеванѣље – гр. τετραευαγγέλιον (ПЕРСЈ 1: 467–468 s.v. **јеванѣље**).

Слн. ø.

Буг. ø.

⁴³ За претпоставку да је рус. *искусственный* калк нем. *künstlich* в. Цыганенко 1989: 161 s.v. *искусство*.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА. У овом су одељку сумирани и интерпретирани резултати анализе презентоване грађе.

4.1.1. У првом тому ПЕРСЈ сто тридесет четири (134) језичке јединице протумачене су као калкови.⁴⁴

4.1.2. У петотомном етимолошком речнику словеначког језика (BEZLAJ) од анализираног компаративног материјала:

– једанаест (11) речи је објашњено као калкови (*vodovôd, žarišče, sklěpati (sklěp), dúša* ‘становник’, *verodostôjen, verolômen, dvanajstérnik (dvanajstnik), zimzelèn, kozike, soglâsник, tájnik*);

– деведесет шест (96) паралела речима из основног корпуса није посведочено у речнику;

– три (3) се тумаче као позајмљенице, из других словенских или српско-хрватског језика (*država, bistvo, tôčka*), а једна (1) као домаћа творба, с тим што се немачка реч наводи као семантичка паралела (*površen*);

– двадесет две (22) речи се тумаче као домаћа творба, без коментара о страном утицају на њихову форму или значење.

4.1.3. У једнотомном етимолошком речнику словеначког језика (SNOJ) од анализираног компаративног материјала:

– петнаест (15) речи је објашњено као калкови (*dopásti, zaîmek, izlêt, izključiti (izključeváti), ladjelôm, glâvnica, dvanajstnik, mâvrice, živo srebrô, zimzelèn, kozice, malomeščân, poglâvje, poklic, soglâsник*) од којих се само четири (4) поклапају са онима протумаченим у BEZLAJ (*dvanajstnik, zimzelèn, kozice, soglâsник*);

– осамдесет (80) паралела речима из основног корпуса није посведочено у речнику;

– пет (5) се тумаче као позајмљенице из црквенословенског или српско-хрватског језика (*dějstvo, bistvo, tôčka, brodolôm, tájnik*), а две (2) као домаћа творба, уз навођење немачке речи, односно латинске синтагме као паралеле за исти семантички развој (*površen, izréden*);

– тридесет три (33) речи се тумаче као домаћа творба, без коментара о страном утицају на њихову форму или значење.

4.1.4. У етимолошком речнику бугарског језика (БЕР) од анализираног компаративног материјала:

– две (2) лексичке јединице су протумачене као калкови (*живо сребро, сѣгласна*);

– седамдесет четири (74) паралела речима из основног корпуса није посведочено у речнику;

– шеснаест (16) речи тумачи се као позајмљенице из руског, старословенског или српско-хрватског језика (*водопровôд, местоимѣние, излет, водопад, дѣйствие, тôчка, угризѣние, далновидѣн, двубôй, двузвѣчен, двусмыслѣн, добровôлец, езикознание, повѣст, сѣзвѣзdie, сѣдѣйствие*).

– четрдесет четири (44) речи се тумаче као домаћа творба, без коментара о страном утицају на њихову форму или значење.

⁴⁴ Детаљно о методологији њихове обраде у овом речнику в. ПЕТРОВИЋ 2025.

4.1.5. Само је једна (1) реч у свим разматраним етимолошким речницима јужнословенских језика протумачена као калк – срп. *суџласник* (ПЕРСЈ), слн. *soglašnik* (BEZLAJ, SNOJ), буг. *съгласна* (БЕР).⁴⁵

4.2. Етимолошка структура калкова у првом тому ПЕРСЈ (Слика 1): осамдесет пет (85) су преведенице с немачког (55%), двадесет седам (27) с латинског (18%), двадесет (20) са грчког (13%), седам (7) са француског (5%), по пет (5) са италијанског и енглеског (по 3%), три (3) с турског (2%) и један (1) с руског (1%).

Слика 1

Етимолошка структура калкова у анализираном сегменту словеначког лексикона (Слика 2): петнаест (15) речи преведенице су с немачког (55%), девет (9) лексема с латинског (33%) и по једна (1) са грчког, француског и руског (по 4%).

⁴⁵ Ова реч је на исти начин протумачена и код Скока (Скок), док се у ERHJ она пореди са другим језицима, али се не наводи експлиците да је у питању калк.

Слика 2

Поређење анализираног словеначког и српског материјала указује на сличност етимолошке структуре калкова у овим језицима. Проценат калкова с немачког језика је исти (словеначки 55%, српски 55%), а латински и грчки имају веома приближну вредност (словеначки 37%, српски 31%), иако се њихов међусобни однос у овим језицима разликује – у српском је више речи протумачено као калкови с грчког него у словеначком (словеначки: латински 33%, грчки 4%; српски: латински 18%, грчки 13%).

Бугарски материјал не пружа могућност за адекватну анализу, пошто су у њему потврђене само две (2) лексичке јединице, једна протумачена као калк са латинског или грчког, а друга без јасне назнаке изворног језика.

С друге стране, БЕР шеснаест (16) речи објашњава као позајмљенице, док у словеначким речницима то тумачење има само шест (6) лексема – BEZLAJ три (3) и SNOJ пет (5). Највећи број позајмљеница у бугарском чине русизми: петнаест (15), две (2) су старословенизми, а само је једна (1) реч преузета из српског.

4.3. Примарни корпус из првог тома ПЕРСЈ садржи сто тридесет четири (134) калка. Број речи протумачених као преведенице у поређеним етимолошким речницима словеначког и бугарског језика значајно је мањи – петнаест (15) (SNOJ), једанаест (11) (BEZLAJ) и две (2) (БЕР) (Слика 3).

Слика 3

У разматраним етимолошким речницима словеначког и бугарског језика, речи и израза који нису протумачени као калкови у словеначком има двадесет шест (26) (BEZLAJ), односно четрдесет (40) (SNOJ), а у бугарском шездесет (60) (БЕР). То значи да више од половине словеначких и бугарских паралела српским речима и изразима нису објашњене као преведенице, већ као домаћа творба или позајмљенице.

Презентовани материјал показује да је највећа пажња идентификовању механизма калкирања посвећена у ПЕРСЈ⁴⁶, док словеначки речници у том аспекту заостају, а бугарски овај процес преузимања бележи само код минималног броја лексичких јединица. Добијени резултати могу се, с једне стране, тумачити као одраз различитих културноисторијских утицаја на развој (савременог) лексичког фонда разматраних језика, а са друге као последица другачијег методолошког приступа обради калкова у анализираним етимолошким речницима. Однос калкова и позајмљеница у словеначком и бугарском језику у анализираном материјалу иде у прилог тези о словеначком као словенском језику склонијем калкирању и бугарском као словенском језику склонијем позајмљивању (UNBEGAUN 1932: 46–47).⁴⁷ Такође је примећено да од свих словенских језика калкирање има најмању улогу у бугарском, као и то да су међу позајмљеницама у овом језику најзаступљенији русизми (id. 42), што потврђује и наше истраживање.

⁴⁶ Треба имати на уму да се у овом, као и у многим другим речницима и студијама, суд о процесу калкирања често изриче са оградом, мереном мањим или већим степеном вероватноће.

⁴⁷ О калковима у најновијем лексичком слоју у бугарском в. MLADENOVA 2018, а о калковима у словеначком с нормативног аспекта в. STABEJ 2018.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АНИКИН, А. Е. *Русский этимологический словарь*, 1–. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2007–.
- АРАПОВА, Н. С. *Кальки в русском языке послепетровского периода: опыт словаря*. Москва: Издательство Московского университета, 2000.
- БЕР: *Български етимологичен речник*, 1–. София: Българската академия на науките, 1971–.
- ВУЧКОВИЋ, Марија. Етимолошка обрада калкова у етимолошком речнику Петра Скока. *Јужно-словенски филолоџ LXXX/1* (2024): 25–54.
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*, 1–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 2003–.
- ПЕРСЈ: *Приручни етимолошки речник српског језика*, 1–. Београд: Институт за српски језик САНУ, Етимолошки одсек, 2023–.
- ПЕТРОВИЋ, Снежана. Калкови у првом тому *Приручног етимолошког речника српског језика*. Софија Милорадовић, Јасмина Грковић-Мејџор, Исидора Бјелаковић (ур.). *Зборник у част академика Милке и Павла Ивића*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Матица српска, 2025 [у штампи].
- РБЕ: *Речник на българския език* (онлайн). А – системност. <<https://ibl.bas.bg/rbe/>> 30.03.2025.
- ФАСМЕР, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. Москва: Прогресс, 1986–1987.
- ЦЫГАНЕНКО, Г. П. *Этимологический словарь русского языка : более 5000 слов*. Киев: Радянська школа, 1989.
- *
- BEZLAJ, France. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, 1–5. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977–2007.
- DURKIN, Philip. *The Oxford Guide to Etymology*. Oxford etc.: Oxford University Press, 2009.
- DURKIN, Philip. *Borrowed Words. A History of Loanwords in English*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- ERHJ: Matasović Ranko et al. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*, 1–2. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2016–2021.
- eSSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Rastoči slovar 2016–. <<https://fran.si/>> 30.03.2025.
- KARLIKOVÁ, Helena. Kalk. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (ur.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* 2017. <<https://www.czechency.org/slovník/KALK>> 30.03.2025.
- MLADENOVA, Marinela Paraskova. Заимствания в лексиката на българския език в началото на 21 век: Някои наблюдения с оглед статията на Борис Унбегаун „Калките в славянските литературни езици“. Kai Witzlack-Makarevich (ur.). *Kalkierungs- und Entlehnungssprachen in der Slavia: Boris Unbegaun zum 120. Geburtstag*. Berlin: Frank & Timme, 2018, 165–180.
- NESSJ: Furlan, Metka. *Novi etimološki slovar slovenskega jezika*. Rastoči slovar 2017–. <<https://fran.si/>> 30.03.2025.
- PLETERŠNIK, Maks. *Slovensko-nemški slovar* (tiskana izdaja 1894–1895, 2006, elektronska izdaja 2006, spletni izdaji 2010, 2014). <<https://fran.si/>> 30.03.2025.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.
- SNOJ, Marko. *Slovenski etimološki slovar* (tiskane izdaje 1997, 2003, 2009, spletna izdaja 2015). <<https://fran.si/>> 30.03.2025.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja: tiskana izdaja 2014, spletna izdaja 2014). <<https://fran.si/>> 30.03.2025.
- SSSJ: *Sinonimni slovar slovenskega jezika* (tiskana izdaja 2016, spletna izdaja 2018). <<https://fran.si/>> 30.03.2025.
- STABEJ, Marko. „Dokler se ne najde slovenska, v vsem prilična beseda ...“. Kai Witzlack-Makarevich (ur.). *Kalkierungs- und Entlehnungssprachen in der Slavia: Boris Unbegaun zum 120. Geburtstag*. Berlin: Frank & Timme, 2018, 43–58.
- UNBEGAUN, Boris. Le calque dans les langues slaves littéraires. *Revue des études slaves* 12/1–2 (1932): 19–48.

Snežana Petrović
Marija Vučković

LINGUISTIC CALQUES IN ETYMOLOGICAL DICTIONARIES
OF THE SERBIAN, SLOVENIAN AND BULGARIAN LANGUAGES

S u m m a r y

This paper discusses the treatment of linguistic calques in etymological dictionaries of the Serbian, Slovenian and Bulgarian languages. All calques attested in the first volume of the *Concise Etymological Dictionary of the Serbian Language* (A–J) are compared with the corresponding lexical material from the etymological dictionaries of Slovenian (BEZLAJ; SNOJ) and Bulgarian (БЕР). Out of one hundred and thirty-four (134) loan translations attested in ПЕПЦЈ, BEZLAJ dictionary interprets eleven (11) words as calques, SNOJ – fifteen (15), and БЕР – two (2). Only one (1) word is interpreted as calque in all the considered etymological dictionaries – Serb. *сѹласнѣк*, Sln. *soglašnik*, Bulg. *съгласна*.

Loan translations in respective Slovenian and Serbian lexical material have similar etymological structures. The percentage of calques from German is the same (Slovenian 55%, Serbian 55%), and Latin and Greek translations have a similar value (Slovenian 37%, Serbian 31%). The Bulgarian material is insufficient for an adequate analysis since only two (2) loan translations have been attested, one interpreted as a calque from Latin or Greek and the other without a clear indication of the source language.

More than half of the Slovenian and Bulgarian parallels to the Serbian words are not explained as linguistic calques but as autochthonous developments or loanwords. The results from this analysis can, on the one hand, be interpreted as a reflection of different cultural-historical influences on the development of the (modern) lexicon of these languages or/and as a consequence of a different methodological approach to the treatment of linguistic calques in the analyzed etymological dictionaries, on the other.

Институт за српски језик САНУ
Етимолошки одсек
Кнеза Михаила 36/1, 11000 Београд, Србија
snezzanaa@gmail.com
marivu74@yahoo.com

(Примљено: 10. априла 2025;
прихваћено: 15. маја 2025)